

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Видатні імена та події

**Лідія Кирилівна Нарочна
(1924-2015):
біобібліографічний покажчик
до 100-річчя від дня народження**

Глухів
Глухівський НПУ імені О. Довженка
2024

УДК 016:929:[37 – 057.4 (477)]«1924/2015»

Н – 30

*Затверджено до друку вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
(протокол № 4 від 29 травня 2024 р.)*

**Керівник видавничого проєкту:
ректор, доктор історичних наук, професор Олександр КУРОК**

Укладачі:

**доктор педагогічних наук, доцент Андрій ГРИЦЕНКО,
доктор педагогічних наук, доцент Марина ХРОЛЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор Інна КОРЕНЕВА**

Лідія Кирилівна Нарочна (1924 - 2015) : біобібліогр. покажчик до 100-річчя від дня народження / керівник вид. проєкту О. І. Курок ; уклад.: А. П. Гриценко, М. В. Хроленко, І. М. Коренева. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2024. 48 с. : фото. («Видатні імена та події Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка»).

У біобібліографічному покажчику висвітлено основні етапи життя, творчу, науково-дослідну, методичну та педагогічну діяльність провідної методисти та науковиці України, доцента Глухівського державного педагогічного інституту Л. К. Нарочної. Видання призначено науково-педагогічним працівникам, викладачам, аспірантам, здобувачам освіти, широкому загалу читачів.

УДК 016:929:[37 – 057.4 (477)]«1924/2015»

ПЕРЕДМОВА

Бібліографічний покажчик присвячено видатній українській вченій-природознавиці та викладачці, педагогині, кандидату педагогічних наук, доценту Глухівського державного педагогічного інституту імені С. М. Сергєєва-Ценського **Лідії Кирилівні Нарочній**.

Мета покажчика – ознайомити читача з життям і творчою діяльністю, представити основні наукові та дослідницькі праці відомої природознавиці, основні праці та наукові розробки якої пов'язані з ґрунтовними дослідженнями у галузі шкільного природознавства.

До покажчика увійшли дані біографічного характеру, бібліографічні відомості про основні наукові та дослідницькі праці, навчальні посібники, наукові статті та тези доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах, а також публікації про Л. К. Нарочну. Представлені джерела охоплюють період із 1960 року до 2002 року. Матеріал розташований в хронологічній послідовності, а в межах кожного року – за алфавітом публікацій.

Для зручності використання даних бібліографічний покажчик забезпечено довідковим апаратом – іменним покажчиком співавторів праць доцента Л. К. Нарочної та людей про яких згадується в тексті.

Усі бібліографічні описи виконано мовою оригіналу відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи.

Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Слова та словосполучення скорочено відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила».

Бібліографічний покажчик буде цікавий педагогам, шкільним учителям, методистам, природознавцям та біологам, а також здобувачам фахової передвищої та вищої освіти, аспірантам, викладачам, науковим співробітникам, фахівцям у галузі природознавства та методики викладання цього навчального предмету.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні читачі, у ваших руках – нове видання серії «Видатні імена та події Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка». За своєю значущістю – особливе.

Кожен бібліографічний покажчик – завжди важлива подія в науковому житті нашого закладу вищої освіти. Покажчик наукових праць Лідії Нарочної, виданий у пам'ять до 100-річчя від дня її народження та науково-педагогічної й методичної діяльності у стінах нашого педагогічного вишу, що за цей час для неї став рідним, так і поза його межами.

Ніхто не пізнає дороги, якщо її не пройдено... Тернисті шляхи митця, який шукає, помиляється, перемагає і знаходить, не зрівняти ні з чим. А поєднання педагогічного, творчого та наукового шляху – лише погляд за сподіваний горизонт життєвих здобутків. Далеко не кожному, хто спробував торувати свою стежку одночасно в різних галузях, це вдавалося. Успішний початок не завжди віншується професійним результатом. Проте після подоланої важкої дороги наукових пошуків титанічна праця приносить свої плоди, винагороджується мистецькими творами, картинами, статтями, значним авторитетом серед однодумців та опонентів у науковому й мистецькому світі.

Запропоноване вашій увазі наукове видання – не просто спроба створити черговий бібліографічний покажчик праць авторитетного фізика та педагога, а, передусім, відзначити ювілейні дати, посвідчити і зафіксувати його здобутки та досягнення. Адже зроблене і досягнуте людиною не проходить без сліду. Безперечно, дослідження в галузі викладання шкільного природознавства Лідії Нарочної та ґрунтовні напрацювання з дослідження методики викладання природознавства у закладах загальної середньої освіти вже стали надбанням вітчизняної науки, визнаються методистами і науковцями. Результати багаторічної праці відповідальної і

талановитої людини, науковиці, педагога Лідії Кирилівни на освітянській ниві в стінах нашого «сивочолого красеня» Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка проросли в душах тисяч вдячних здобувачів освіти, закарбувалися назавжди в їхній пам'яті, а для більшості стали справжнім дороговказом у професійній діяльності вчителя природознавства.

Структура покажчика передбачає наявність таких основних розділів:

1. Основні етапи життя та діяльності Лідії Кирилівни Нарочної.

1.1. Життєпис: крок за кроком.

1.2. До 100-річчя Лідії Нарочної.

1.3. Нагороди вченої.

2. Бібліографія наукових праць доцента Лідії Нарочної.

3. Література про життя, педагогічну, наукову та громадську діяльність Л. К. Нарочної.

Звісно, запропонований покажчик не є повним та досконалим. І не тільки тому, що укладання біобібліографічного покажчика є дуже кропіткою і складною працею. Коли ми маємо справу з такою всебічною особистістю, як Л. К. Нарочна – природознавцем, педагогом, методистом, прекрасною людиною, – охопити всі аспекти його багатогранної діяльності просто неможливо.

***Керівник видавничого проєкту:
в. о. ректора Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
доктор історичних наук, професор
Олександр Іванович Курок***

ЛІДІЯ КИРИЛІВНА НАРОЧНА

Завідувачка кафедри природничих наук, доцент (1980 – 1985). Кандидат педагогічних наук (1971), старший науковий співробітник (1973), Заслужений працівник народної освіти України (1994), лауреатка Державної премії України в галузі науки і техніки (1984).

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ Лідії Кирилівни НАРОЧНОЇ

Життєпис: крок за кроком

1924, 18 квітня – народилася **Нарочна Лідія Кирилівна** в с. Тернове Єланського району Волгоградської області Російської РФСР у родині службовців.

1933 р. – смерть батька Нарочного Кирила Яковича.

1931, 1 вересня - вступила до першого класу в м. Камишин Волгоградської області.

1941, 21 червня - закінчила Володарську середню школу Володарського району Астраханської області.

1941 – 1942 рр. – робота в колгоспі та на будівництві оборонних споруд у Волгоградській області.

1943 р. - вступила на заочне відділення факультету природознавства Волгоградського державного педагогічного інституту (евакуйований до м. Камишин Волгоградської області).

1946 р. - демобілізація вітчима, переїзд до м. Чебоксари, переведення на природничий факультет Чуваського державного педагогічного інституту в м. Чебоксари.

1947 р. - одруження із Захаровим Михайлом Ісаєвичем, переїзд на проживання до нього в м. Камишин Волгоградської області.

1948 - 1950 рр. - працювала вчителькою біології у семилітній школі № 6 м. Камишина.

1951 р. – переїзд до м. Києва, працювала вчителькою біології у середній школі № 131 м. Києва.

1959, жовтень - перейшла на наукову роботу і обійняла посаду молодшого наукового співробітника відділу початкового навчання у Науково-дослідному інституті педагогіки Української РСР.

1966 р. - за сумісництвом працювала в Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького на посаді викладача методика викладання природознавства на педагогічному факультеті 1-4-х курсів.

1971, 18 лютого - захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидат педагогічних наук у Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького

1972 р. - значок «Відмінник народної освіти УРСР».

1973, 27 серпня - старший викладач землезнавства і краєзнавства та методики викладання природознавства предметно-методичної комісії природознавства Глухівського державного педагогічного інституту.

1973, 10 жовтня - рішенням Вищої атестаційної комісії при Раді Міністрів СРСР затверджена у вченому званні старшого наукового співробітника за спеціальністю методика викладання природознавства.

1980, 21 квітня - призначена завідувачем кафедри природничих дисциплін Глухівського державного педагогічного інституту (до серпня 1985 року).

1983 р. - нагороджена бронзовою медаллю ВДНГ СРСР за підручники з природознавства для 2 та 3 класів.

1999, 12 липня - звільнена з посади доцента кафедри природничих дисциплін у зв'язку із закінчення терміну трудового договору.

2015, 1 січня - померла Лідія Кирилівна Нарочна 1 січня 2015 року на 91-му році життя в Глухові.

До 100-річчя Лідії Нарочної

Відома українська вчена – природознавець та методистка, шкільна вчителька та доцент Глухівського педагогічного інституту Лідія Нарочна залишила по собі гарні спогади.

Народження та походження

Нарочна Лідія Кирилівна народилася 18 квітня 1924 року в с. Тернове Єланського району Волгоградської області Російської РФСР у родині службовців. Росіянка. Батько – Нарочний Кирило Якович помер у 1933 році (очевидно від голодомору). Мати – Поліна Іванівна була домогосподаркою. Батьки – були вихідцями із селян.

З 9-річного віку маленьку Надю виховував вітчим Домський Олексій Іванович (уродженець станиці Суводська Волгоградської області та виходець із батраків). 1931 року вступила до першого класу в м. Камишин Волгоградської області. Після переїзду батьків навчання продовжила в селищі Володарський (сама Л. К. Нарочна в автобіографії 1973 року вказала як Володарівка) Володарського району Астраханської області. У 1941 р. закінчила середню школу.

Життя в умовах німецько-радянської війни

З початком німецько-радянської війни вітчим був мобілізований на фронт. З осені 1941 по травень 1942 р. працювала на зборі врожаю та на будівництві оборонних споруд у Волгоградській області. У травні 1942 року з матір'ю переїхала на малу батьківщину – в село Тернове Волгоградської області, де по листопад того ж року працювала в колгоспі, а потім була прийнята на посаду вчителя початкових класів, а також історії та географії в 5-7-х класах Терновської семилітньої школи – до серпня 1944 року.

Навчання у ЗВО та одруження

Восени 1943 року вступила на заочне відділення факультету природознавства Волгоградського державного педагогічного інституту, який на той час був евакуйований до м. Камишин Волгоградської області, де починала навчання в школі). Одночасно працювала вчителькою в Терновській школі. 1944 року перейшла на стаціонар, полишивши роботу в школі.

*Лідія Кирилівна Нарочна в
1973 році*

Після демобілізації вітчима в 1946 році родина переїхала до м. Чебоксари, де той працював на заводі електроапаратури. Сама Л. К. Нарочна перевелася на природничий факультет Чуваського державного педагогічного інституту (нині - Чуваський державний педагогічний університет ім. І. Я. Яковлева) в м. Чебоксари (інша назва – Шупашкар, нині – столиця Чуваської Республіки в РФ), який закінчила 1947 року за спеціальністю природознавство з присвоєнням кваліфікації та звання учитель середньої школи, зробивши перший крок до визнання, як методиста викладання природознавства.

Також в 1947 році одружилася з на 9 років старшим **Захаровим Михайлом Ісаєвичем** та переїхала на проживання до нього в м. Камишин Волгоградської області.

Початок трудової та наукової діяльності

З 1948 по 1950 рік працювала вчителькою біології у семилітній школі № 6 м. Камишина. У 1951 році разом з чоловіком Михайлом Ісаєвичем Захаровим (1913 р. н.) та сином Станіславом (1948 р. н.) переїхала до м. Києва. З 1951 р. працювала вчителькою біології у середній школі № 131 м. Києва.

У жовтні 1959 року перейшла на наукову роботу і обійняла посаду молодшого, а потім (з січня 1972 р.) і старшого наукового співробітника відділу початкового навчання у Науково-дослідному інституті педагогіки Української РСР. Займалася дослідженням проблем змісту та методів початкової освіти, авторка програми та підручників з природознавства для 2-3-х класів. З 1966 р. за сумісництвом працювала в Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького на посаді викладача методика викладання природознавства на педагогічному факультеті 1-4-х курсів.

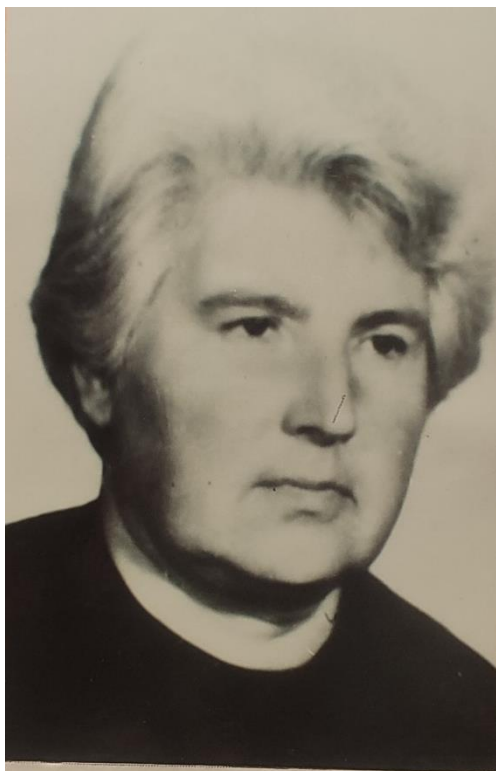
18 лютого 1971 р. захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидат педагогічних наук у Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького (нині – Український державний університет імені Михайла Драгоманова). Вища атестаційна комісія міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР видала диплом (МПД № 004192) 12 травня 1971 р. «За активну участь в справі розроблення та упровадження в практику роботи шкіл нових програм та підручників для початкових класів школи в 1972 році була нагороджена значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Переїзд до Глухова та початок педагогічної діяльності

У серпні 1973 року переїхала до міста Глухова на Сумщині. Починала з 27 серпня, як **старший викладач землезнавства і краєзнавства та методики викладання природознавства предметно-методичної комісії природознавства Глухівського державного педагогічного інституту** (нині Глухівський національний

педагогічний університет ім. О. Довженка) згідно рішення ради інституту від 17 липня 1973 року (протокол № 16; наказ № 67 від 24.08.1973 р.). За успіхи в навчально-виховній та науковій роботі і активну участь у громадському житті інституту Л. Нарочній в листопаді 1973 р. ректором І. Т. Качаном було оголошено подяку (наказ № 87 від 03.11.1973 р.). Також у листопаді 1973 року перебувала в науковому відрядженні в Югославії.

Рішенням Вищої атестаційної комісії при Раді Міністрів СРСР від 10 жовтня 1973 року була затверджена у вченому званні старшого наукового співробітника за спеціальністю методика викладання

Нарочна Л.К. – відомий фахівець в галузі методики викладання природознавства, автор багатьох підручників, кандидат педагогічних наук, доцент. Лауреат державної премії УРСР. Має ряд урядових нагород. В інституті працювала з 1973 по 1998рр. Нині на пенсії

природознавства. Диплом МСН № 077082 від 21.01.1974 р. Рішенням ради інституту від 27 грудня 1973 року (протокол № 1) з 2 січня 1974 р. була обрана та призначена на посаду доцента землезнавства і краєзнавства ПМК природознавства (наказ № 1 від 02.01.1974 р.). Тут вона чверть віку (до 1999 року, а потім ще в 2009 році) обіймала посаду доцента, завідувача кафедрою природничих наук (з 21 квітня 1980 по 16 вересня 1985 р. – відмовилась за станом здоров'я).

Автобиография
Нарочная Людья Кирилловна 99

Я родилась в селе Терновка, Емского р-на, Вологодской области. Отец и мать выехали из крестьянских семей. Родного отца - Нарочного Кирилла Ивановича не помню. Он умер в 1933 г. Мать мать - Нарочная Тамара Ивановна - домохозяйка. С 12 лет я находилась на воспитании отца - Домохова Алексея Ивановича. Он устроился станцией Суздальской Вологодской области, выехал из семьи батраков.

В 1931 г. я поступила в школу в г. Камыши. В связи с переездом родителей учебу продолжала в Володаровке Астраханской области. В 1941 г. я окончила среднюю школу.

С первых дней Великой Отечественной войны отслужила на фронте. С осени 1941 г. и по май 1942 г. работала на уборке урожаев, на контроле оборонительных сооружений в Вологодской области.

В мае 1942 г. с матерью выехала на родную в Терновку, где по договору работала в колхозе, а затем была принята в Терновскую семилетнюю школу в качестве учителя начальных классов, истории и географии в 5-7 кл.

В 1943 г. поступила учителем заочно в Вологодский педагогический институт везедевский, который в это время был эвакуирован в г. Камыши, одновременно продолжала работать в школе.

В 1944. перешла на стажировку этого института, оставила работу.

В 1946. отменила дипломизованность, поступила на завод электроаппаратуры в г. Севобжарот. С этого времени мой переезд из Волгоградского педагогического университета (1946.)

В 1947. я окончила педагогический, вышла замуж и переехала вместе с мужем, Захарову Михаилу Степановичу, в г. Камышин.

С 1948 по 1950. работала учителем биологии в семилетней школе № 6 в г. Камышина.

В связи с переходом мужа на работу в Куйбышев я переменила место жительства. С 1951-54 работала учителем биологии в СШ № 1. Куйбышев.

В 1959. была принята на работу в Научно-исследовательский институт педагогики УССР на должность младшего научного сотрудника отдела начального обучения.

С января 1972 и по настоящее время работаю в должности старшего научного сотрудника. Последние десять лет работала над утверждением валидных содержательных и методических материалов и их внедрением в начальных классах.

С 1966. по советскому совету работаю в педагогическом институте им. А. Тарского — читаю методичку природоведения на педагогах I-IV кл.

Л. Захарова

Засновниця шкільного природознавства в Україні

Лідія Нарочна досліджувала проблеми змісту й методів початкового навчання. Вона авторка програм і підручників з природознавства для 2-3-х класів початкової школи, навчальних посібників з методики викладання природознавства в педагогічному училищі, методичних посібників для вчителів початкових класів. Вона провела значну експериментальну роботу з їх перевірки та упровадження до практики масової школи. Очолювала групу наукових співробітників та викладачів України, що працювали над питанням методики викладання природознавства у початкових класах. Станом на 1973 рік опублікувала понад 40 робіт, в т. ч.: підручники, методичні посібники (працювала над посібником для вчителів «Методика викладання природознавства у початкових класах»), статті, таблиці з природознавства.

Напередодні 50-річчя від дня народження у березні 1974 року ректорат, партійне бюро, МК профспілки Глухівського державного педагогічного інституту звернулося до міністерства народної освіти СРСР з клопотанням про нагородження доцента Нарочної Л. К. значком «Відмінник народної освіти СРСР» за багаторічну та бездоганну роботу з підготовки педагогічних кадрів, активну участь у пропаганді педагогічних знань. Питання було обговорено на зборах колективу викладачів інституту, а значком була нагороджена в 1974 році.

Була членом науково-методичних рад при міністерстві освіти УРСР та СРСР. 7 січня 1978 року від управління навчальних закладів міністерства освіти СРСР на ГДПІ надійшов лист (№ 096-1/14 від 04.01.1978 р.) на ім'я ректора інституту І. Т. Качана «Про заохочення членів науково-методичних рад» за підписом начальника Управління В. К. Розова з пропозицією у десятиденний термін з часу отримання листа надіслати представлення на нагородження Л. К. Нарочної Почесною грамотою Міністерства освіти СРСР.

Станом на 1977 році була авторкою понад 50 наукових праць. Працюючи в Глухові підготувала **посібник для вчителів «Методика**

викладання природознавства у початкових класах». Крім того, у співавторстві того ж року був написаний підручник «Методика викладання природознавства у початкових класах для педагогічних училищ», а також «Хрестоматія з природознавства для 2-3-х класів». Під керівництвом ученої була виконана кандидатська дисертація.

З березня по травень 1979 року проходила стажування на кафедрі педагогіки і методики початкового навчання в Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького, де, серед іншого, вивчала досвід наукової діяльності професора А. В. Киричука та доцента Л. Г. Казетової.

Привітання Лідії Кирилівни Нарочної з 60-річчям від дня народження керівництвом та викладачами Глухівського державного педагогічного інституту (світлина, 18 квітня 1984 року)

Згідно рішення ради інституту від 18 травня 1979 року (протокол № 10) була переобрана на новий строк на посаду доцента кафедри природничих дисциплін (наказ № 41 від 21.05.1979 р.). Згідно

поданої заяви Л. К. Нарочна з 21 квітня 1980 року була призначена в.о. завідувачем кафедри природничих дисциплін (наказ № 37 від 21.04.1980 р.). Рішенням ради інституту від 15 липня 1980 року (протокол № 21) була обрана на посаду завідувача кафедри природничих дисциплін, професора (наказ № 67 від 16.07.1979 р.).

У 1983 році була нагороджена бронзовою медаллю ВДНГ СРСР за підручники з природознавства для 2 та 3 класів. Станом на 1984 р. мала 85 друкованих робіт, в т. ч. з природознавства для початкових класів, які мали 15 перевидань, а також - навчальні посібники з методик викладання природознавства для педагогічних училищ, методичні посібники для вчителів початкових класів. Також була авторкою 4 діафільмів, які використовувалися в роботі учителів початкових класів, дидактичних матеріалів (роздаткові картки з природознавства), що мали три перевидання. Також була лектором обласної організації товариства «Знання». Було порушено клопотання про представлення до нагородження Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. Представлення у жовтні 1984 року підписали в.о. ректора В. Д. Симоненко, секретар парторганізації М. П. Волос, голова комітету профспілки В. І. Шахненко та секретар Глухівського міського комітету КП України І. М. П'явка, а потім ще одне представлення секретар Глухівського міського комітету КП України І. П'явка та Голова виконкому Глухівської міської Ради народних депутатів О. Шалаш. Також у 1984 році була лауреатом Державної премії УРСР.

Напередодні чергового переобрання Л. К. Нарочна 7 червня 1985 року в поданій на ім'я ректора Глухівського державного педагогічного інституту імені С. М. Сергєєва-Ценського доцента Л. В. Гнатюка Лідія Кирилівна в поданій заяві просила переобрати її на посаду доцента кафедри, відмовившись за станом здоров'я від обов'язків завідувача кафедрою природознавчих дисциплін. Згідно рішення ради пединституту від 31 серпня 1985 року (протокол № 1) була обрана на посаду доцента кафедри природничих дисциплін лише з 16 вересня 1985 року (наказ № 113-К від 31.08.1985 р.).

Активно працювала 62-рчна вчена саме на початку 1987 року.

На світлині 1984 року Лідія Кирилівна Нарочна зі своїм чоловіком Михайлом Ісайловичем Захаровим

Першу половину лютого цього року перебувала на перепідготовці в Центральному інституті підвищення кваліфікації вчителів у м. Києві з вивчення результатів навчання учнів 1-4-х класів з вивчення природознавства. Потім, два місяці, у квітні – травні 1987 року перебувала у творчій відпустці, коли працювала над новими виданнями.

Зокрема, було підготовлено до перевидання підручник «Природознавства» для 3-го класу, а також підготовлено до перевидання після редакторської вичитки посібник з методики викладання природознавства для педагогічних училищ.

У поданій 31 липня 1990 року заяві на ім'я в.о. ректора Глухівського державного педагогічного інституту імені С. М. Сергєєва-Ценського доценту М. П. Волоса Лідія Кирилівна вперше зазначила про вихід на пенсію. Наказом по інституту № 111-К від 22.08.1990 р. Л. К. Нарочна була звільнена з посади доцента кафедри природничих дисциплін з 24 серпня 1990 року в зв'язку з виходом на пенсію.

Останні роки діяльності великої вченої

Але вона продовжувала працювати й надалі. Зокрема, на 0,25 ставки з навантаженням на заочному відділі - з 14 вересня 1990 року (наказ № 126-К від 14.09.1990 р.), а потім працювала в наступні навчальні роки, з вересня по червень наступного року – на чверть ставки (с. 8-12, 35-43). Хоча, наприклад, з березня по червень 1992 року працювала на повну ставку. У 1994 році наказом № 35 «Про преміювання» від 15.04.1994 р. за підписом ректора Глухівського державного педагогічного інституту імені С. М. Сергєєва-Ценського доцента В. М. Куриленка була нагороджена премією у розмірі місячного окладу доцента.

Рішенням засідання кафедри природничих дисциплін інституту

(присутні: завідувачка кафедрою

Г. В. Ковальчук та викладачі:

А. С. Бичко, О. П. Рудомін,

Ю. В. Голюк,

Г. М. Мачульський,

А. М. Кмець, Н. В. Хлонь,

Н. І. Куриленко, Г. І. Пявка,

В. М. Шерпельова,

Л. А. Лепська) 23 червня 1994

року був затверджений звіт

доцента Л. К. Нарочної та

рекомендовано її призначення

терміном на рік на 0,5 ставки.

Так із вченою був укладений

трудоий договір (угода) на

посаду доцента кафедри

природничих дисциплін з 1 вересня

1994 по 30 червня 1995 року (наказ по інституту № 40-Ка від 29.06.1994 р.).

29 серпня 1994 року було складено клопотання про представлення Нарочної Л. К. до присвоєння почесного звання

«Заслужений вчитель України». Цей документ підписали ректор Глухівського державного педагогічного інституту імені С. М. Сергєєва-Ценського В. М. Куриленко та голова ради (зборів) колективу М. П. Волос, а також підтримав виконком Глухівської міської Ради народних депутатів (підпис голови виконкому М. А. Деркача). Кандидатура була рекомендована вченою радою Глухівського державного педагогічного інституту ще 4 листопада 1993 року (протокол № 3).

Однак, 70-річна викладачка звільнилася з 11 січня 1995 року за власним бажанням згідно поданої заяви (наказ № 4-К від 16.01.1995 р.). Утім, з 1 вересня 1995 року Л. К. Нарочна знову працювала на 0,5 ставки доцента протягом навчального року (наказ № 61-К від 06.10.1995 р.). До того ж, з 15 березня по 30 червня 1995 року – на повну ставку (наказ № 10-К від 12.03.1996 р.). Викладачка-ветеран брала участь у прийомі державних екзаменів на стаціонарному та заочному відділеннях, а також під час вступних екзаменів.

За 1995-1996 навчальний рік Л. К. Нарочною було перевидано два підручники з природознавства для початкової школи. Крім того, виступала на конференції, присвяченій розвивальній освіті молодших школярів (с. 23-25). Згідно рішення кафедри від 21 червня 1996 року (протокол № 10) та згідно поданої заяви з доцентом Нарочною Л. К. було укладено контракт терміном на три роки з 1 липня 1996 року (наказ № 38-К від 22.07.1996 р.). Утім, 1 вересня 1998 року вчена написала заяву про переведення її на 0,5 ставки (наказ № 82-К від 24.09.1998 р.).

З 12 липня 1999 року 75-річна Л. К. Нарочна була звільнена з посади доцента кафедри природничих дисциплін у зв'язку із закінчення терміну трудового договору (наказ № 59-К від 09.07.1999 р.).

Зустріч Лідії Кирилівни Нарочної з Василем Кременем та керівництвом Глухівського державного педагогічного інституту

Після десятирічної перерви 85-річна Л. К. Нарочна була призначена з 1 квітня 2009 року на посаду 0,45 ставки доцента кафедри теорії та методики початкового навчання Глухівського державного університету імені Олександра Довженка (наказ № 44-К від 05.05.2009 р.). Завідувачем цієї кафедри тоді працював академік М. С. Вашуленко. Однак, уже в липні цього року написала заяву про звільнення з 10 липня 2009 року (наказ № 65-К від 09.07.2009 р.).

Померла Лідія Кирилівна Нарочна 1 січня 2015 року на 91-му році життя в Глухові. Похована на центральній алеї Вознесенського кладовища в Глухові.

НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ

- ❖ Відмінник народної освіти Української РСР (1972).
- ❖ Відмінник народної освіти СРСР (1974).
- ❖ Заслужений працівник народної освіти України (1994).
- ❖ Почесна грамота Міністерства освіти СРСР (1978).
- ❖ Бронзова медаль Виставки досягнень народного господарства СРСР за підготовлені підручники з природознавства для 2-3-х класів (1983).
- ❖ Почесна грамота Президії Верховної Ради Української РСР (1984).
- ❖ Лауреатка Державної премії Української РСР в галузі науки і техніки (1984).
- ❖ Медаль «Ветеран праці» (1980).

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ДОЦЕНТА Л. К. НАРОЧНОЇ

В її творчому доробку понад 200 наукових праць, у тому числі підручників з природознавства для початкової школи, навчальних та методичних посібників для вчителів та учнів педучилищ

Найвідоміші праці Лідії Кирилівни:

- Нарочна, Л. К. Викладання природознавства у 2-му класі (методичний лист). Київ : Вид-во «Радянська школа», 1968. (2,97 д. а.)
- Нарочна, Л. К. Природознавство для 2-го класу. Підручник. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1968. (8,59 д. а.). Співавторка: А. І. Низова.
- Нарочна, Л. К. Природознавство для 3-го класу. Підручник. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1969. (7,17 д. а.). Співавтор: В. О. Онишук.
- Нарочна, Л. К. Орієнтовний календарний план із природознавства для 2-го класу // Початкова школа. 1969. № 2 (0,5 д. а.).
- Нарочна, Л. К. Уроки природознавства у 2-му класі. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (5,0 д. а.)
- Нарочна, Л. К. Природознавство у 2-му класі // Початкова школа. 1970. № 8 (0,5 д. а.).
- Нарочна, Л. К. Календарний план із природознавства. 3 клас // Початкова школа. 1970. № 8 (0,5 д. а.).
- Нарочна, Л. К. На пришкільній дослідній ділянці // Сценарій до діафільму «Українська студія хронікально-документальних фільмів». Київ, 1966.
- Нарочна Л. К, Захарова Н. М. Альбом карток з природознавства для 3 класу. 72 шт. Київ : Вид-во «Радянська школа» Державного комітету Ради Міністрів Української РСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі, 1976.
- Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство. [4 клас] [Текст] : підруч. для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч. початк. шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 2-ге вид. - Львів : Світ, 1995. - 111 с. - ISBN 5-7773-0280-7

• Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство Природознавство [Текст] : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової

школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 7-вид., перероб. – Київ : Освіта, 1997. - 143 с. - ISBN 966-04-0047-0

• Коваль, Ніна Степанівна. Природоведение [Текст] : учебник для 3 кл. четырехлет. и 2 кл. трехлет. нач. шк.: Пер.с укр. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочная. - 5-изд., перераб. - Київ : Освіта, 1995. - 143 с.:ил. - ISBN 5-330-02568-0

• Коваль, Н. С. Табиатшынаслыкъ [Text] : 2 сыныф ичюн дерслик / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочная. - Симферополь : Сонат, 1998. - 159 с.: ил. - ISBN 966-572-060-0

• Коваль, Н. С. Табиатшынаслыкъ [Text] : з сыныф ичюн дерслик / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочная. - Симферополь : Сонат, 1998. - 119 с.: ил. - ISBN 966-7347-06-0

• Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства: навч. посібник для педучилищ / Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1990. – 302 с.

• Коваль Н. С., Нарочна Л. К. Природознавство. Підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи. 7-ме видавництво, перероблене. Київ : «Освіта», 1997. 144 с.

• Коваль Н. С., Нарочна Л. К. Природознавство. Підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи. 8-ме видавництво, перероблене. Київ : «Освіта», 1998. 144 с.

СПИСОК

наукових та навчально-методичних праць

доцента Лідії Нарочної

1960

1. Нарочна, Л. К. Природознавство // В допомогу учителям I-IV класов. Сборник методических писем. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1960. (1,2 д. а.)

1961

2. Нарочна, Л. К. Примірний календарний план із природознавства // Примерные календарные планы и методические указания для I-IV классов восьмилетней школы. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1961. (0,75 д. а.)

3. Нарочна, Л. К. Використання краєзнавчого матеріалу у навчально-виховній роботі 1-4-х класів. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1961. (1,95 д. а.)

4. Нарочная, Л. К. Металлы // Початкова школа. 1961. № 10. (0,1 д. а.)
У співавторстві з Г. М. П'ясецька.

5. Нарочная, Л. К. Натуралистическая работа в лагере юных альпинистов // Биология в школе. 1961. № 3. (0,5 д. а.)

1962

6. Нарочная, Л. К. Краеведческая работа в лагере юных альпинистов // География в школе. 1962. № 4. (0,3 д. а.)

1963

7. Нарочна, Л. К. Зв'язок навчання з життям щодо природознавства в ІУ класі. Київ : «Радянська школа», 1963. (5,24 д. а.)

8. Нарочна, Л. К. Норми оцінок з природознавства // Радянська школа. 1963. № 5 (0,2 д. а.)

9. Нарочная, Л. К. Изучение на экскурсии вопросов гигиены // Биология в школе. 1963. № 1. (0,5 д. а.)

10. Нарочна, Л. К. З досвіду вивчення у 5-му класі розділу природознавства «Тіло людини та догляд за ним» // Радянська школа 1963. № 4. (0,5 д. а.)

11. Нарочна, Л. К. Молодшим школярам про природу // Радянська школа. 1963. № 3. (0,5 д. а.)

1964

12. Нарочна, Л. К. Вивчення природознавства у 4-му класі на краснавчому матеріалі. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1964. (3,64 д. а.)

13. 13. Дослідницька робота на пришкільній ділянці // Радянська школа. 1964. № 4. (0,5 д. а.)

14. Нарочна, Л. К. Дослідницька робота молодших школярів під час сільськогосподарської праці // Сельскохозяйственный труд учащихся начальных классов. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1964. (0,6 д. а.)

1965

15. Нарочная, Л. К. Активизация познавательной деятельности учащихся при изучении природы в начальных классах // Педагогика и методика начального образования. Вып. 2. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1965. (0,5 д. а.)

1966

16. Нарочна, Л. К. Вивчення причинно-наслідкових зв'язків у курсі природознавства // Радянська школа 1966. № 6. (0,5 д. а.)

17. Нарочна, Л. К. На пришкільній дослідній ділянці // Сценарій до діафільму «Українська студія хронікально-документальних фільмів». Київ, 1966.

1967

18. Нарочна, Л. К. Знання про природу дітям 1-3-х класів // Радянська школа 1967. № 1. (0,5 д. а.)

1968

19. Нарочна, Л. К. Виховання у дітей, інтересу до природи // Радянська школа 1968. № 5. (0,7 д. а.) Співатор О. І. Киричук.

20. Нарочна, Л. К. Формування матеріалістичного світогляду під час уроків природознавства // Радянська школа 1968. № 8. (0,6 д. а.)

21. Нарочна, Л. К. Викладання природознавства у 2-му класі (методичний лист). Київ : Вид-во «Радянська школа», 1968. (2,97 д. а.)

22. Нарочна, Л. К. Природознавство для 2-го класу. Підручник. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1968. (8,59 д. а.)

1969

23. Нарочна, Л. К. Виховання матеріалістичного світогляду засобами літератури // Педагогика и методика начального образования. Вып. 5. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1969. (0,5 д. а.)

24. Нарочная, Л. К. Жизнь леса // Сценарій до діафільму «Українська студія хронікально-документальних фільмів». Київ, 1969.
25. Нарочная, Л. К. Жизнь пресных водоемов // Сценарій до діафільму «Українська студія хронікально-документальних фільмів». Київ, 1969.
26. Нарочная, Л. К. Неживая природа. Таблиці «Радянська школа». 30 шт. Співавтор М. А. Откаленко.
27. Нарочна, Л. К. Орієнтовний календарний план із природознавства для 2-го класу // Початкова школа. 1969. № 2 (0,5 д. а.).
28. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 2-ге, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (7,27 д. а.).
29. Нарочна, Л. К. Природознавство для 3 класу [експерим. підруч.] / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Рад. шк., 1969. – 167 с. (7,17 д. а.).
30. Нарочная, Л. К. Свойства воздуха // Сценарій до діафільму «Українська студія хронікально-документальних фільмів». Київ, 1969.
31. Нарочна, Л. К. Формування матеріалістичного світогляду учнів при вивченні природознавства у початкових класах. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1969. (5,0 д. а.)

1970

32. Нарочна, Л. К. Викладання природознавства у 3-му класі (методичний лист). Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (2,69 д. а.)
33. Нарочна, Л. К. Елементи географічних знань у молодших класах // Географія в школі : збірник. Вип. 5. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (0,5 д. а.)
34. Нарочна, Л. К. Календарний план із природознавства. 3 клас // Початкова школа. 1970. № 8 (0,5 д. а.).
35. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 3-тє, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (7,0 д. а.).
36. Нарочная, Л. К. Природоведение. 2 класс. Учебник, издание 3-е, переработанное. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970 (7,0 д. а.).
37. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 2-ге, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (7,0 д. а.).
38. Нарочна, Л. К. Природознавство у 2-му класі // Початкова школа. 1970. № 8 (0,5 д. а.).
39. Нарочна, Л. К. Природоведение. 3 класс. Учебник, издание 2-е, переработанное. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970 (7,0 д. а.).
40. Нарочна, Л. К. Уроки природознавства у 2-му класі. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (5,0 д. а.)

ПРИРОДОВЕДЕНИЕ

Н. С. КОВАЛЬ
Л. К. НАРОЧНАЯ

2

ПРИРОДОЗНАВСТВО

Л. К. НАРОЧНАЯ,
В. О. ОНИЩУК

Н. С. Коваль
Л. К. Нарочная

ПРИРОДОЗНАВСТВО

3

1971

41. Нарочная, Л. К. Как работать с учебником природоведения во 2 классе // Початкова школа. 1971. № 8 (0,5 д. а).
42. Нарочная, Л. К. Как работать с учебником природоведения в 3 классе // Початкова школа. 1971. № 12 (0,5 д. а).
43. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 4-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1971. (7,27 д. а.).
44. Нарочна, Л. К. Природоведение. 2 класс. Учебник, издание 4-е. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1971 (7,0 д. а.).
45. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 3-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1971. (7,0 д. а.).
46. Нарочна, Л. К. Природоведение. 3клас. Учебник, издание 3-е. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1971. (7,0 д. а.).
47. Нарочна, Л. К. Программа по природоведении для 2-3 классов. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1971.

1972

48. Нарочная, Л. К. Об использовании рисунка на уроках природоведения // Початкова школа. 1972. № 9 (0,5 д. а).
49. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 5-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1972. (7,27 д. а.). *Загалом, чотирма мовами: українською, російською, польською та угорською.*
50. Нарочна, Л. К. Природоведение. 2 класс. Учебник, издание 5-е, переработанное. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1972. (7,0 д. а.). Співавторка: А. І. Низова.
51. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 4-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1972. 167 с. (7,0 д. а.). *Загалом, чотирма мовами: українською, російською, польською та угорською.*
52. Нарочна, Л. К. Природоведение. 3 класс. Учебник, издание 4-е, переработанное. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1972. (7,0 д. а.). Співавтор: В. О. Онищук.
53. Нарочная, Л. К. Три года по новым программам // Початкова школа. 1972. № 8 (0,5 д. а).
54. Нарочна, Л. К. Природознавство : підруч. для 3 кл. Польсь. мовою / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ-Львів, 1972. – 168 с.

1973

55. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 6-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. (7,27 д. а.). Співавторка: А. І. Низова. *Загалом, чотирма мовами: українською, російською, польською та угорською.*

56. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 5-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1973. (7,0 д. а.).

Підручники та посібники Л. К. Нарочної в експозиції Народного музею історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

1974

57. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 7-ме, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1974. (7,27 д. а.).

58. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 6-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1974. (7,0 д. а.).

1975

59. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 8-ме, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1975. (7,27 д. а.).

60. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 7-ме, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1975. (7,0 д. а.).

1976

61. Нарочна Л. К, Захарова Н. М. Альбом карток з природознавства для 3 класу. 72 шт. Київ : Вид-во «Радянська школа» Державного комітету Ради Міністрів Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі, 1976.

62. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 9-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1976. (7,27 д. а.).

63. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 8-ме, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1976. (7,0 д. а.).

64. Нарочна, Л. К. Уроки природознавства в 3 класі : посіб. для вчителів / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. - Київ : Рад. шк., 1976. – 141 с.

1977

65. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 10-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1977. (7,27 д. а.).

66. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 9-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1977. (7,0 д. а.).

1978

67. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 11-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1978. (7,27 д. а.).

68. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 10-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1978. (7,0 д. а.).

1979

69. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 12-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1979. (7,27 д. а.).

70. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 11-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1979. (7,0 д. а.).

1980

71. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 12-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1980. (7,27 д. а.).

72. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 11-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1980. (7,0 д. а.).

1981

73. Нарочна, Л. К. Природознавство. 2 клас. Підручник. Видання 13-те, перероблене / Л. К. Нарочна, А. І. Низова. - Київ : Вид-во «Радянська школа», 1981. (7,27 д. а.).

74. Нарочна, Л. К. Природознавство. 3 клас. Підручник. Видання 12-те, перероблене / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Вид-во «Радянська школа», 1981. (7,0 д. а.).

1983

75. Природознавство : підруч. для 3 класу / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – 13-е вид. перероб. – Київ : Рад. шк., 1983. – 113 с.

КОМИТЕТ ПО ГОСУДАРСТВЕННЫМ ПРЕМИЯМ
УКРАИНСКОЙ ССР В ОБЛАСТИ НАУКИ И ТЕХНИКИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

Премия присуждена
постановлением
ЦК Компартии Украины
и СМ УССР № 464
от 11.02. 1984 г.
Диплом и Почетный
знак № 1239

УЧЕТНАЯ КАРТОЧКА

ЛАУРЕАТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРЕМИИ УССР 19 84.
(в области науки и техники)

Область науки педагогика Специальность ест. ест.возрастная
отрасль производства —
1. Фамилия, имя и отчество НАРОЧНАЯ Лидия Кирилловна
2. Год рождения 1924 3. Нацпос. русская 4. Партийн. —
5. Ученая степень и ученое звание кандидат педагогических наук, доцент
6. Почетное звание —
7. Название премированной работы учебник для 2 и 3 классов общеобразовательной школы "Природоведение", изд. в 1983 году
8. Должность и место работы заведующая кафедрой природоведения и экологии Глуховской педагогической школы на п.п. Сергеев-Центковского

1985

76. Природоведение : підруч. для 3 класу / Л. К. Нарочна, В. О. Онишук. – 14-е вид. перероб. – Київ : Рад. шк., 1985. – 113 с.

1986

77. Нарочна, Л. К. Природоведение : підруч. для 2 і 3 кл. триріч. почат. шк. / Л. К. Нарочна, А. М. Низова, В. О. Онишук. Пробний підручник. – Київ : Рад. шк., 1986. – 208 с.

1987

78. Нарочна, Л. К. Природоведение : підруч. для 2 і 3 кл. триріч. почат. шк. / Л. К. Нарочна, А. М. Низова, В. О. Онишук. – 2-ге вид. – Київ : Рад. шк., 1987. – 208 с.

1989

79. Нарочная, Л. К. Природоведение : учеб. для 2-х и 3-х кл. трехлет. нач. шк. : пер. с укр. / Л. К. Нарочна, А. М. Низова, В. О. Онишук. – Київ : Рад. шк., 1989. – 207 с.

1990

80. Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства: навч. посібник для педучилищ / Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1990. – 302

1991

81. Нарочна, Л. К. Природоведение : учеб. для 2-х и 3-х кл. трехлет. нач. шк. : пер. с укр. / Л. К. Нарочна, В. О. Онищук. – Київ : Рад. шк., 1991. – 207 с.

82. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – Київ : Освіта, 1991. - 143 с.

1992

83. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 2-ге вид., перероб. – Київ : Освіта, 1992. - 143 с.

1993

84. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 3-тє вид., перероб. – Київ : Освіта, 1993. - 143 с.

1994

85. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 4-тє вид., перероб. – Київ : Освіта, 1994. - 143 с.

86. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство. [4 клас] [Текст] : підруч. для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч. початк. шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - Львів : Світ, 1995. - 111 с.

1995

87. Коваль Н. С., Нарочная Л. К. Естествознание. Учебник для 3 класса четырехлетней и 2 класса трехлетней начальной школы. 7-е изд., переработанное. Киев: «Перун», 1995. 144 с.

88. Коваль Н. С., Нарочная Л. К. Естествознание. Учебник для 4 класса четырехлетней и 3 класса трехлетней начальной школы. 7-е издательство, переработанное. Киев: «Освіта», 1995. 144 с.

89. Коваль Н. С., Нарочна Л. К. Навчання в 3 (2) класах. Київ : «Освіта», 1995.

90. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 5-те вид., перероб. – Київ : Освіта, 1995. - 143 с.

91. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство. [4 клас] [Текст] : підруч. для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч. початк. шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 2-ге вид. - Львів : Світ, 1995. - 111 с. - ISBN 5-7773-0280-7

92. Коваль, Ніна Степанівна. Природоведение [Текст] : учебник для 3 кл. четырехлет. и 2 кл. трехлет. нач. шк.: Пер.с укр. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочная. – 5-е изд., перераб. - Київ : Освіта, 1995. - 143 с.:ил. - ISBN 5-330-02568-0

93. Коваль, Ніна Степанівна. Природоведение [Текст] : учебник для 4 кл. четырехлет. и 3 кл. трехлет. нач. шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочная ; пер. Н. С. Коваль. – 2-е изд. - Львов : Свит, 1995. - 112 с.:ил. - ISBN 5-7773-0281-5

1996

94. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : підручник для 3-го класу школи слабозорих / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 2-ге вид., перероб. - Київ : Освіта, 1996. - 151 с. - ISBN 5-330-03069-2

95. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 6-те вид., перероб. – Київ : Освіта, 1996. - 143 с.

1997

96. Навчання в 3 класі чотирирічної і 2 класі трирічної початкової школи [Текст] : математика. Природознавство. Трудове навчання: Посібник для вчителя / Л. С. Шарапова [та ін.]. - 2-ге вид. - Київ : Освіта, 1997. - 287 с. - (Учителю початкових класів). - ISBN 966-04-0134-5

97. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство : підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 7-ме вид., перероб. – Київ : Освіта, 1997. - 143 с. - ISBN 966-04-0047-0

98. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : підручник для 4 класу чотирирічної і 3 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 3-те вид., доопр. - Київ : Освіта, 1997. - 111 с. - ISBN 966-04-0041-1

1998

99. Коваль Н. С., Нарочная Л. К. Естествознание. Учебник для 4 класса четырехлетней и 3 класса трехлетней начальной школы. 8-е издательство, переработанное. Киев: «Світ», 1998. 144 с.

100. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : учебник для 3 кл. чотирьохлітньої і 2 кл. трьохлітньої початкової школи: Пер. с укр. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. – 6-е изд., перераб. - Київ : Освіта, 1998. - 143 с. - ISBN 966-04-0306-2

101. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : підручник для 3-го кл. чотириріч. і 2-го кл. триріч. почат. шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 8-ме вид., перероблене. - Київ : Освіта, 1998. - 144 с. - ISBN 966-04-0047-0

102. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : учебник для 4 кл. чотирьохліт. і 3 кл. трьохліт. нач. шк.: Пер.с укр. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 3.изд., дораб. - Киев : Освіта, 1998. - 111 с. - ISBN 966-04-0042-X. - ISBN 966-04-0041-1

103. Коваль, Н. С. Табятшынаслык [Text] : 2 сыныф ичюн дерслик / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - Симферополь : Сонат, 1998. – 159 с.: ил. - ISBN 966-572-060-0

104. Коваль, Н. С. Табятшынаслык [Text] : з сыныф ичюн дерслик / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - Симферополь : Сонат, 1998. – 119 с.: ил. - ISBN 966-7347-06-0

2001

105. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : підруч. для 4 кл. чотирирічної і 3 кл. трирічної початкової шк. / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - 4. вид. - Київ : Освіта, 2001. - 112 с.: іл. - ISBN 966-04-0041-1

2002

106. Коваль, Ніна Степанівна. Природознавство [Текст] : підручник для 4 класу чотирирічної і 3 класу трирічної початкової школи / Н. С. Коваль, Л. К. Нарочна. - К. : Освіта, 2002. - 111 с.: іл. - ISBN 966-04-0041-1

У ГЛУХІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВІДЗНАЧИЛИ 100-РІЧЧЯ ВЧЕНОЇ ЛІДІЇ НАРОЧНОЇ

18 квітня 2024 року – у день 100-річчя від дня народження відомої вченої у галузі методики викладання природознавства, кандидатки педагогічних наук (1971), старшого наукового співробітника (1974), Заслуженого працівника народної освіти України (1994) відбулося ряд меморіальних заходів.

Доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-математичного факультету Університету Інна Коренева та доцент, кандидат педагогічних наук Надія Хлонь розповідають студентам та викладачам про Лідію Кирилівну Нарочну

Фахівці бібліотеки Університету підготували ґрунтовні виставки літератури та джерел «Нарочна Л.К. – педагог, дидактик, науковець (До 100-річчя від дня народження)» та «Витоки природничої освіти в Глухівському НПУ ім. О. Довженка», вказавши на вивчення природознавства у Глухівському учительському інституті ще в ХІХ столітті.

Доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання розповідає про життєпис Лідії Кирилівни Нарочної

Крім того відбулася зустріч викладачів та здобувачів вищої освіти факультету природничої та фізико-математичної освіти у формі обговорення особливостей наукової діяльності відомої вченої – засновниці української природознавиці Лідії Кирилівни Нарочної. Зокрема, декан факультету, доктор педагогічних наук, професор Інна Коренева та завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання доктор педагогічних наук, доцент Андрій Гриценко розповіли про життєпис великої вченої.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ, ТВОРЧУ, НАУКОВУ ТА ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ Л.К. НАРОЧНОЇ

1. Бочко О. З долею поталанило [До 75-річчя Л. К. Нарочної] // Народна трибуна. 1999. 17 квітня. С. 2.

2. Гриценко Андрій. До 100-річчя вченої Лідії Нарочної. *Сумський історичний портал*. 2024. 19 квітня. URL: <https://history.sumy.ua/methodical-materials/lecture-hall/9856-hrytsenko-andrii-do-100richchia-vchenoi-lidii-narochnoi.html> (дата звернення: 23.05.2024).

3. Гриценко А., Хроленко М. Лідія Нарочна – видатна українська методистка викладання природознавства та авторка підручників. *«Глухівські історико-філософські читання»*: збірник наукових праць / [редкол.: Гриценко А.П., голова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2024. Вип. 2. С. 107-108. URL: <http://46.201.250.252/handle/123456789/2931> (дата звернення: 23.05.2024).

4. Гриценко А. П. Розвиток Глухівського педагогічного інституту у 1990-х роках. *Сіверщина в історії України*: збірник наукових праць / Національний заповідник «Глухів», Інститут історії України НАН України, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Ніжин, 2022. Вип. 15. С. 140 – 147. URL: http://resource.history.org.ua/publ/SIU_2022_15_28 (дата звернення: 23.05.2024).

5. Гриценко А. Ювілей видатної природознавиці Лідії Нарочної. *Глухів.city*. 2024. 18 квітня. URL: <https://hlukhiv.city/blogs/355022/yuvilej-vidatnoi-prirodoznavici-lidii-narochnoi> (дата звернення: 23.05.2024).

6. Ковальчук Г. На передніх рубежах. Майстри педагогічної справи // Народна трибуна. 1984. – № 60. - 1 травня. С. 3.

7. Лідія Нарочна: століття педагогічного внеску і новаторства + відео // Кур'єр + ТРК Глухів. 2024. 20 квітня. URL: <https://kourier.in.ua/10208-ldya-narochna-stolttya-pedagogchnogo-vnesku-novatorstva.html> (дата звернення: 23.05.2024).

8. Нарочна Лідія Кирилівна. (2024, квітня 28). *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=4507828> (дата звернення: 23.05.2024).

9. Нарочна Лідія Кирилівна // Книга педагогічної слави України. URL: <http://kps-ua.net/2010/sumska/narochna-lidiya-kirilivna> (дата звернення: 23.05.2024).

10. Нарочна Лідія Кирилівна // Сумщина в іменах : Енциклопедичний довідник. – Суми : Рекламно-видавниче об'єднання «АС-Медіа», Сумський державний університет / Гол. редактор: В. Б. Звагельський та ін.. С. 315.

04.05.84

Майстри педагогічної справи

№ 20

НА ПЕРЕДНІХ РУБЕЖАХ

Йй щойно виповнилось 60, проте старість і Лідія Кирилівна Нарочна — завідувача кафедрою природничих дисциплін Глухівського педінституту, кандидат педагогічних наук, виконуюча обов'язки професора — поняття несумісні. Все життя йй в русі, в пошуках, в мандрах по нашій неосянній країні, у творчих дерзаннях, у спілкуванні з молоддю, з учителями. Студенти дивуються енциклопедичності йй знань, зачаровані йй розповідями про побачене, сходжене власними ногами: Кавказ, Середня Азія, Прибалтика, Поволжя, Камчатка, Північний Льодовитий океан, Байкал, Каспійське, Чорне, Біле, Азовське, Балтійське, Охотське моря, Тихий океан, Середземномор'я, Болгарія, Югославія. Список цей можна було б продовжувати.

...Сорок два роки тому, у грізний 42-й прийшла у Тернівську семирічку на Волгоградщині вісімнадцятирічна Лідя Нарочна. Вчи

телів бракувало, і йй, випускниці середньої школи 1941 року, доручили клас у початковій школі та географію — у середніх класах. Відтоді початкова школа і природознавство стали рідними для неї на все життя.

Перший у своєму житті урок присвятила рідній Вітчизні, що боролася у цей час із фашистським нелюдом.

До цієї зустрічі з дітьми вона вже пройшла чимало етапів, коли прямо із дитинства зробила крок у зрілість, передчасну, вимушену воєнною неодою. Вона вже бачила, як горить хліб, вирощений турботливими руками колгоспників, і підпаляють фашистськими песитовцями. Вона чула, як стогнала земля від вибухів ворожих бомб, як із смертельним повисом летіли снаряди на мирні будівлі радянських міст і сіл. Вона збирала урожай останнього передвоєнного року і

першого воєнного. Вона будувала оборонні споруди на Волзі, бачила сльози, кров, смерть. І тепер вона навчала дітей не лише любові до соціалістичної Вітчизни, а й ненависті до її ворогів.

Пізніше навчалась у Волинському педінституті. Навчання, педагогічна робота на Поволжі, у Києві дали перші плоди. Творчий вогник молоді вчительки був помічений, йй запропонували роботу у науково-дослідному інституті педагогіки УРСР. Відтоді минуло чверть століття. Вільше сотні наукових праць, у тому числі підручники із природознавства для 2 і 3 класів, видані українською, російською, польською, угорською і молдавською мовами. Підручники, за якими навчаються школярі вже друге десятиріччя, підручники, які удостоїли бронзової медалі на Всесоюзній виставці досягнень народного господарства СРСР у 1982 році, висунуті на здобуття Державної премії Української РСР у 1983 році. Підручники, які здобули визнання не лише в нашій республіці, а й далеко за її межами. Підручники, які лише сама Лідія Кирилівна незадоволенна і постійно працює над їх удосконаленням.

Визнаний майстер педагогічної справи, відмінник народної освіти УРСР та СРСР Лідія Кирилівна Нарочна почала друге десятиріччя своєї праці у Глухівському педінституті. І хто скаже, що периферія стає на перешкоді до наукового визнання. Столиця для Лідії

Кирилівни була лише трампліном для наукового стрибка, основні ж наукові звершення здійснені тут, у Глухові.

Йй щойно виповнилось 60. Квіти, щирі привітання колег, представників громадських організацій. На урочистому засіданні ради факультету підготовки вчителів початкових класів зворушливе слово про ювіляра сказали колеги і товариші по роботі, представники студентських груп. Хвилюючим був виступ тих, хто сьогодні навчається за підручниками Л. К. Нарочної, — молодших школярів з Шостки. Із словами вдячності за щирі привітання виступила ювілярка.

Вона розміняла сьомий десяток, та про старість говорити ще дуже рано. Лідія Кирилівна повна творчих задумів. Реформа школи вимагатиме вдосконалення програм, підручників, підготовку методичної документації, перепідготовку вчителів. Л. К. Нарочна і тут буде на передніх рубежах. Вона вже підготувала дрипново нові підручники з природознавства для 1—2 класів, готує такий же підручник для школи майбутнього для 3 класу. А відпочивати збирається у мандрах по Єнісею. Ось така вона, невтомна наша Лідія Кирилівна!

Г. КОВАЛЬЧУК,

доцент кафедри мов і літератури Глухівського педінституту.

* * *

На знімку: Л. К. Нарочна з чоловіком М. І. Захаровим.

Фото М. Шаши.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ВСТУПНЕ СЛОВО	5
ОСНОВНІ ЕТАПИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЛІДІЇ КИРИЛІВНИ НАРОЧНОЇ	9
Життєпис: крок за кроком	9
ДО 100-РІЧЧЯ ЛІДІЇ НАРОЧНОЇ	11
НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ	24
БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ДОЦЕНТА Л. К. НАРОЧНОЇ	25
У ГЛУХІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВІДЗНАЧИЛИ 100-РІЧЧЯ ВЧЕНОЇ ЛІДІЇ НАРОЧНОЇ	39
ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ, ТВОРЧУ, НАУКОВУ ТА ГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ Л. К. НАРОЧНОЇ	41

Довідкове видання

Видатні імена та події

**Лідія Кирилівна Нарочна
(1924 – 2015): біобібліографічний
показчик до 100-річчя з дня народження**

Комп'ютерна верстка: Віталій Гриценко

Підп. до друку 29.05.2024.

Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 6,74. Тираж 300 пр. Зам. №3475

Облік.-вид. арк. 3,09. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Київська, 24

тел/факс (05444) 2-33-06.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року

Видруковано в Глухівському національному педагогічному
Університеті імені Олександра Довженка.

41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Київська, 24

тел/факс (05444) 2-33-06

